

Történelem és emlékezet „a Palócföld gyöngyszemén”

Voloncs Gábor – Haidekker Andrea (szerk.):
*Embert ültettél a nyakunkra. Kitelepítve
Mikófalvára*

ALABÁN PÉTER

Az élet által írt könyvként jellemezhető a Helikon Kiadó gondozásában 2011-ben megjelent *Embert ültettél a nyakunkra. Kitelepítve Mikófalvára* című, 350 oldal terjedelmet meghaladó kötet, amely több mint egyszerű visszaemlékezés-gyűjtemény; valódi kordokumentum, a vidéki Magyarország politikai társadalomtörténetének egyik élethű lenyomata. Szerzői az eseményeket átélte – az olvasó számára kettős látásmódot megteremtő – személyek: a kitelepített „budapesti mikófalviak”, illetve a kényszerbefogadók. Előbbi 76 személy közül a még élő 11 fő vállalta, hogy saját költségén állít emléket a korábban őket, szüleikkel együtt gyerekként befogadó családoknak.

A szerkesztő Voloncs Gábor és Voloncs Gáborné Haidekker Andrea mellett Hantó Zsuzsanna történész, szociológus adataira támaszkodva a kötet a Rákosi-korszak pártállami beavatkozási módszereinek egyik legsötétebb aspektusát, a kulákküldözést eleveníti fel. A történetek után közel hatvan évvel, 2009-ben gránitból készült, 3,5 méter magas emlékművet állítottak Mikófalván a következő szöveggel: „A kommunista diktatúra által 1951-53 között jog- és tulajdonvesztést elszenvedett, Mikófalvára kitelepített 31 budapesti család, 78 fő állította hálából az isteni gondviselésért, a

befogadó falura és a 17 mikófalvi családra emlékezve.” 2011. július 16-án, a kitelepítés 60. évfordulóján falunappal egybekötött ünnepséget tartottak a községben, felelevenítve a kommunista diktatúra áldozatait sújtó jog- és tulajdonvesztésének, kijelölt kényszerlakhelyre száműzésének legfőbb mozzanatait.

A könyv nyilvános bemutatójára ezt megelőzően került sor Budapesten. Ezen részt vett többek között Téglássy Ferenc filmrendező, a kitelepítettekről szóló „Soha seholy senkinek” című, 1988-ban forgatott film alkotója is, akinek már volt viszonyítási alapja: az általa átélt tanyavilág gyűlölködő légkörével szemben az Eger-patak menti településre került emberekhez másként viszonyultak a helybeliek. A rendszer nem érte el célját: a tradicionális paraszti társadalom befogadta a lefejezni kívánt fővárosi felső- és középosztály deportált tagjait. A politikai hatalom frazeológiájában „osztályellenségnek” titulált emberek és a másik be- és elfogadására épülő kulturált együttélés mintáit megtestesítő helybeliek között nem alakult ki a „kívánt” feszültség, nem váltak egymás ellenségeivé, s nem végezték el a burkolt módon remélt „piszkos munkát” egymáson.

Miért éppen Mikófalva? A Bél nemzetség ősi birtokának számító falu Heves megyében, Béalpátfalva közelében, Egertől 23 km-re fekszik. A múlt század elején a megye a pétervásárai járáshoz tartozott. A középkor késői szakaszában a Rátoldfalviak, majd a Monyorósiak, végül a Nádasdyak és az Ormányiak birtoka lett, majd 1492-ben került egy Nagy nevű családhoz, amely „Mikófalvi” előnevet viselt. A 19. század első felében a palóc kismemesi „hadas települések” között tartották számon három nagy nemesi nemzetség tulajdonában, amelyek közül a Kovács és Kelemen familia leszármazottai felvásárolták az itteni birtokokat. A kismemesek száma 1845-ben már 177 főt számlált. Asoktermészeti csapást (pl. háromtűzvész) is elszenvedett falu paraszti szinten élő népessége egész életében keményen dolgozott, de legalább ennyire „szorgalmas asszony nép lakta” a „pokrócgyár”-ként is emlegetett települést a hagyományos szövés-fonás, ruhakészítés tevékenységei révén. Lakossága 1830-ban még csupán 530 fő volt, 1910-ben viszont már több mint a duplája, 1136 fő. 1945 után a környék ipari fejlődése felgyorsult, így a lakosság egyre növekvő számban ipari munkásként helyezkedett el. Legtöbbször a Borsodnádasdi Lemezgyárban, a Béalpátfalvi Cementgyárban, az Egercsehi Szénbányában, a Mónosbéli Szénosztályozóban, majd később az Egri Finomszerelvénygyárban. Hatvan évvel korábban mégis célpontba került ez a település is: szorgalmas parasztembereit „zsíros kulákoknak” minősítették, és pesti „burzsuj” családokat „ültettek a nyakukba”. Hantó Zsuzsanna adatai szerint családtagokkal, özvegyekkel együtt a fővárosból összesen 11214 személyt – legtöbbször a XI. és a II. kerületből - telepítettek ki, akik között – foglalkozásukra nézve – katonatisztek, minisztériumi tisztviselők, rendőrtisztek, nagykereskedők, gyártulajdonosok, bankárok,

mérnökök, köztisztviselők, bírók, ügyvédek, főtanácsosok és földbirtokosok egyaránt voltak. (Vö. Osztovits Ágnes: *Éden a pokolban*. Heti Válasz online: <http://hetivalasz.hu/itthon/eden-a-pokolban-39849>. Utolsó letöltés: 2012. november 3.)

„A kulák: a kizsákmányoló” – fogalmazta meg még belügyminiszterként Kádár János 1948-ban, akiknek a falusi közegeből való kiszakításuk, a pártzsargonban emlegetett likvidálásuk egyértelmű radikális rendszerszemléletet jelentett. Ő. Kovács József történész azóta megjelent társadalomtörténeti monográfiája a szovjetizálás ezen elemei kapcsán arra keresi a választ, mi indokolhatta ezt a feltűnően durva és brutális eljárásmodot a módosabb paraszti rétegekkel szemben. Forrásanyagában, a pártbeszámolók alapján a gyorsan és erőszakosan létrehozandó nagytáblás gazdaságot állította középpontba, amelynek folyamata vidéken a növekvő adóterhek és kulákság létszámának fokozatos csökkenése révén volt nyomon követhető. (Vö. Ő. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945-1965*. Korall Társadalomtörténeti Monográfiák 3. Korall, Budapest, 2012. 109-110.) Eközben a terror gépezete leszámolt a „potenciálisan gyanús” budapesti értelmiséggel, s az „osztályellenség” többi körével is. A Szabad Nép 1951. június 17-i és augusztus 7-i száma a belső rend védelmére hivatkozva „horthysta” miniszterek, államtitkárok, tábornokok, törzstisztek, csendőrtisztek, államhivatalnokok, gyárosok (köztük a SINGER Varrógép Rt. akkor 73 éves nyugalmazott vezérigazgatója) és más ellenségnek titulált személy, összesen mintegy 4280 fő kitelepítéséről tudósított. Elsőként nyugdíjuktól, majd lakásuktól fosztották meg az érintetteket. (Vö. Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956*. ÁBTL-Rubicon, Budapest, 2011. 249.) Mikófalvi családoknál 1951. július 15. és 1953. augusztus 31. között laktak II., III., VIII. és X. kerületi családok. Térbeli elhelyezkedésüket Gidófalvy Péter térképe mutatja a kötetben (44.), de a nevek mellett feltüntették a deportáltak születési évét is, szemléltetve, hogy minden korcsoportból kerültek ki idegen lakhelyre száműzöttek: a legfiatalabb 1 éves, a legidősebb 78 éves volt 1951-ben.

A külön-külön közölt visszaemlékezéseket a szerkesztők egy-egy árulkodó alcímmel látták el, kiegészítve több helyen fotókkal, dokumentummásolatokkal. Egyikük, Haidekker Andrea 9 éves volt, amikor 1951. július 13-án nyolc előtt néhány perccel az életüket örökre megváltoztató csengőszót meghallotta a Tölgyfa utca 14. alatti lakásuk ajtaján. Azt követően több mint két évig Mikófalván élt politikailag megbélyegzett családjával. Édesapja ügyvéd és banki jogász volt, de a fő bűnük az lehetett, hogy a háború előtt a család távoli rokonaié volt egy cukor-, egy szappan- és a közismert sodronygyár. Új lakóhelyük,

Kovács Barna Ferenc családja volt a leggazdagabb a faluban, számos lábasjósággal, s jelentős mennyiségben kirótt terménybeszolgáltatással. A kényszerintézkedést megszüntető, amnesztiát nyújtó határozatot csak Sztálin halálát követően, 1953. július 27-én keltezték a másolatban közölt irat szerint (141.). A kitoloncoltak Mikófalvát elhagyhatták ugyan, de Budapestre, valamint annak 60 km-es körzetén belülrre nem térhettek vissza. A lassan felnövő gyerekek az iskolai osztálynaplókban megkapták az X-es besorolást, ami hosszú ideig kizárta őket a felsőoktatásból, különösképpen a jogi, közgazdasági, külkereskedelmi és pedagógiai pályákon. Mégis tanultak, és mert tehetségesek voltak, 1962. után hárman diplomát is szereztek. Volt, aki külön lejegyezte saját történetét: Borhidi-Thúry Zsuzsanna *Göröngyök az úton* című családtörténeti kisregénye egy 10 éves kislány szemszögéből tárja elénk szintén ezt az időszakot (GeniaNet, Pécs, 2011).

„Mikófalva a Palócföld gyöngyszeme” – vallják a rehabilitálásból kimaradt, s csak a rendszerváltozás után csupán szimbolikus kárpótlásban részesült emlékezők. Bár a kommunista rezsim a kitelepítettek és a befogadók sorsát egyaránt nehezíteni próbálta, a deportált fővárosiak és a sokszor munkaszolgálatra (is) kényszerített vidéki kuláknak stigmatizált parasztság között életre szóló barátságok kötődtek. Utóbbit erősíti meg Rudas Pál is, akinek édesapja az Angol Magyar Bank igazgatója volt, s aki 18 nappal született a kitelepítés előtt. Családja (6 fő) Mikófalván szembesült az ottaniak mindennapjait sújtó nehézségeivel: „Volt olyan ház, ahol eleve több család élt, és a hatalom nyomására újabb három-négy családnak kellett helyet adni. Az élelmiszer az ott élőknek is kevés volt.” (Szabó Gergely: *Kitelepítettek és befogadók közös emlékezete*. Budai Polgár online: <http://www.budaipolgar.hu/helytortenet/kitelepites2.html>. Utolsó letöltés: 2012. november 4.)

A kettős szemléletű, mindkét oldalon élők életérzéseit közlő kötet objektív módon, mégis az írásba foglalt emlékezés sajátosan olvasmányos stílusában tükrözi a kényszerhelyzet ellenére követendő és ma is példaértékű „sok jó ember kis helyen is elfér” szemléletet, amely az egymás tiszteletben tartására, megbecsülésére, és a kialakult helyzet elfogadására épült. A könyv mind a 20 írása erről tanúskodik, s ugyanazt az üzenetet hordozza: korábbi korok jogtalanságai, az elszenvedők jogsérelmei nem maradhatnak figyelmen kívül hosszú évek elmúltával sem. Ezek orvoslása szintén követendő erkölcsi célkitűzés. A lokálpatrióták szándéka sem más, mint a 20. századi magyar történelem egyik legsötétebb korszakának minél pontosabb megismertetése, az azóta elhunyt áldozatok előtti (végső) tisztelet megadása, illetve az összetartás jövőbeli erősítése generációkon át.

(Helikon Kiadó, Budapest, 2011)